

критически изведен опит в областта на по-старата наша книжнина, где то личният елемент не изпъква по-често тъй релефно, както в трудовете на Паисий или Софроний. Важното тук е, че се посочва с анализи и примери как новата ера се подготвя бавно и систематично от предтечи, които робуват още на Средновековието, но предугаждат същевременно и новия дух на обществено-политическите промени, с устрема към просвета и ново национално битие. Оставало би да излезе от печат и втората част на очерците, с която се разширява и изчерпва картината на идейното раздвижване през XVIII век, отразено в книжнината, за да имаме пълна представа за наченките на българското литературно възрождане до края на XVIII век.

Със своето изследване Ангелов идва да допълни и доразвие щастливо един метод

на работа, начертан от вещи работници в това поле като Йордан Иванов, Боян Пенев и Петър Динеков. Той внася доколко нов елемент в проучванията си, доколкото се впуска в детайлна разработка на проблемите, съобразно с насоките на съвременната литературно-историческа школа и доколкото в анализа и критиката придържа най-строго в положително за си се свидетелствуваното, пазейки се от рискувани хипотези. Нека се надяваме, че втората част на труда му ще разшири значително нашето знание върху една неизяснена достатъчно епоха от нашата литература, за да схванем най-определено връзката между засиленото възрожденско движение и най-ранните му наченки.

Михаил Арnaudов

БЪЛГАРСКО ИЗДАНИЕ НА МАНАСИЕВАТА ХРОНИКА

Богатата българска литература през средните векове все още не е достатъчно добре показана за по-широк кръг културни читатели и дейци. Главна причина за това е обстоятелството, че голяма част от нейните най-ценни творби не са издадени, поради което остават недостъпни за преки научни занимания. А трудността става още по-голяма, като се вземе под внимание и фактът, че повечето от тези творби се намират в чужбина (СССР, Румъния, Югославия, Атон, Франция, Германия Англия и др.). И затова радостен факт за нашата културна общественост е печатната поява на един от важните паметници на старата българска литература, а именно на Манасиевата хроника, издадена под наслов „Летописата на Константин Манаси“. Издаден е фототипно Ватиканският препис на хрониката, с увод и бележки от проф. Иван Дуйчев. Така се осъществява една отдавнашна мечта на българската общественост и на българските научни дейци да видят пълно издание на този ценен исторически паметник. И веднага трябва да се каже, че хубавата инициатива за издаване на стари български ръкописи (фототипно или наборно) би трябвало да продължи, като се постави на по-здрави организационни начала. Хрониката излиза като книга първа на добре замислената поредица „Паметници на старата българска писменост“. Желателно е по-скоро да се явят и следващите номера на поредицата. За осъществяването на тази задача пряко са заинтересовани и отговорни институтите по литература, език и история при БАН.

Манасиевият летопис е отдавна познат на науката, особено чрез публикациите на руския учен А. Д. Чертков и на румънския славист Йоан Богдан, който публикува по-късен препис от XVI—XVII в. Ватиканският препис е ценен не само с това, че е един от древните преписи на хрониката, но особено с това, че е единствен богато илюстриран неин екземпляр. След като проф. Дуйчев направи отделно цветно издание на миниатюрите на тази хроника¹, сега естествено допълнение е нейното цялостно обнародване по Ватиканския препис. Двете най-нови издания, свързани с Манасиевата хроника, вече извънредно много улесняват всякакъв род проучвания не само върху нея, но изобщо върху българската култура, книжнина и живопис по-специално. Важно място имат те и относно заниманията върху нашата средновековна историография.

Изданието на хрониката се предхожда от увод, в който авторът проф. Дуйчев проследява историята на ръкописа, колко преписа има от Манасиевата хроника изобщо, въпроса за нейното проникване в сръбската и руската литература, как е попаднала във Ватиканската библиотека, кога се заражда научен интерес към нея, как постепенно се задълбочава този интерес и пр. Установява се, че днес са познати всичко пет преписа на хрониката — три са българска редакция и два са сръбска редакция.

¹ Миниатюрите на Манасиевата летопис. София, 1962 г.

Манасиевата хроника отдавна навлиза в науката; най-рано се заговоря за нейния препис, намиращ се във Ватикана под шифър Cod. Vatic. Slav. II, дето вече се намирал през втората половина на 1481 г. Към него протрвяват интерес някои учени още през XVI в., обаче истински откривател на паметника, негов пръв изследвач е прочутият ориенталист Йосиф Симон Асемани (1687—1768). По думите на Дуйчев, „неговото описание, обнародвано през 1755 г., полага начало на проучването и популяризирането в научния свят на Ватиканския препис на Манасиевата летопис“ (стр. XIV). И редят се по-нататък имена на видни слависти М. К. Бобровски, И. П. Шафарик, Фр. Палацки, С. Шеврев, М. Н. Погодин, А. Д. Чертков, П. С. Билярски, О. М. Бодянский, П. Преис, А. Ф. Гилфердинг, Фр. Рачки, К. Иречек, П. А. Сырку, К. Радченко, Ф. И. Успенски, Йон Богдан, М. Вайнгарт и др. Измежду българските учени по-специално заслужава да се споменат М. Дринов, Л. Милетич и Юрдан Трифонов.

Проф. Ив. Дуйчев е вложил много любов, труд и знание в подготовката на изданието, което е естествена предпоставка за нови издирвания в тази област. От друга страна, то „може да послужи като основа за едно ново, критично издание“ на хрониката, от каквото вече се чувствава нужда и каквото той е замислил съвместно със съветски учен.

Към така поднесеното на нашата културна общественост фототипно издание на прочутата Манасиева хроника бих желал да направя няколко бележки. Преди всичко считам, че уведът е кратък в сравнение с она, което е могло и което е трябвало да се каже към изданието. В него изобщо не се говори за историческия жанр в старобългарската литература (пък и не само в старобългарската литература), за богатата историография (хроника и летописи), характерни техни особености; защо изборът пада върху Константин Манаси, византийски деятел от XII в. и пр. В увода си, както казах, авторът се е ограничил само с два въпроса — археографски и библиографски преглед на хрониката. Всичко друго е оставил. Много от тези, както и други въпроси той е подхванал и разработил в книгата си „Миниатурите на Манасиевата летопис“. Мисля, че по-целесъобразно е било тук именно, към фототипното издание на хрониката, той да разглежда тези въпроси. Поради доброто запознаване на автора с богатата литература върху Манасиевата хроника и изобщо върху старобългарските и византийски хроники, било е нужно той да се спре по-основно на въпроса за отно-

шенията между преписите, кой е най-старинен, кога се е появил първият превод на хрониката и пр. Юрд. Трифонов напр. счита годината 1340 „като крайна година, по-късно от която не бива да се отива“. Той дори намеква за още по-рано време. Оказва се, че и двата най-стари преписа — Московският и Ватиканският — са предназначени за цар Иван Александър, за което има изрични споменавания. По какви причини? Колко време ги разделя, ако разбира се, не са работени едновременно? Нищо не се говори по тези въпроси. Хубавото оформление на Московския препис определено говори за това, че той не е работен, първоначален преводен екземпляр.

Едва ли е правдоподобно да се мисли, че причина за неголямото разпространение на хрониката било нейното предназначение „като четиво за български владетел, за неговото семейство и приближените му“ (стр. V). Доколкото тук може да се говори за слабо разпространение, то причините са от по-друг характер. Преди всичко големият обем на ръкописа, за който са нужни доста средства. Освен това ние не сме сигурни, дали наистина само пет преписа е имало от нея в старобългарската и старосръбската литература, които днес са известни. Сам авторът спомена, че все пак „някъде из българските книгохранилища се запазил някой препис, въз основа на който през XVI—XVIII в. бил направен т. нар. Тулчански препис“ (стр. VII—VIII).

За по-лесното използване на хрониката било е хубаво всеки лист отгоре да бъде означен с печатни цифри. Наистина върху много снимки личи ръкописното означение на листовете, но не навсякъде те се виждат добре, а на някои листове означенията изобщо липсват. Направените фотокопия са сполучливи, ясни, четливи, с изключение на редовете, които са писани с червено мастило.

Няколко думи за йрования у нас интерес към Манасиевата хроника. Разглеждайки някои езикови въпроси, Гавриил Кръстевич се позовава и на материал от тази хроника (вж. Архив БАН, ф. Райно Попович, папка I, арх. ед. 38, л. 2). Той не отбелязва от какъв ръкопис черпи вестите си, но сигурно ги е взел от книгата на А. Д. Чертков „О переводеху Манасиной летописи на словенский язык по двум спискам Ватиканскому и Патриаршей библиотеки“, излязла в Москва през 1842 г. (екземпляр от нея има и в библиотеката при БАН). Георги Илиев Буслиин — българин студент в Москва — изпращал книги от Русия, за да подпомага учебното дело в България. В едно свое писмо (10 май 1843 г.) извества първенците на някое селище

(не е посочено), че за тяхното училище изпраща три книги, между които и „Превод Манасиевой летописи“, струваща 75 гроша. И добавя: „Из тези книги найдостопримечателна е Манасиевата летопис, с кратко съдържание истории българ. В нея ще видите какви са били нашите праотци и какви станахме ние, нихните чедо. Колко они любил своето отечество! Колко кров проливали, кога силни неприятели искали да отнимат от них една педя земля! Можим ли от сега нататък, като прочитем Историята своих праотцов, да сме достойни чада их, ако не се потрудим да живеем и да радим за своето просвещение какво и они! Тия деня ходили да проливат кров за отечеството, а нощя преписвали свещени книги, за да подкрепляват и одържават вярата и науките. Даже и сега, кога нихният свещени прах дълбоко лежи, нихните рукописни книги ся приносят с голяма чест в Европа от книгохранилище в книгохранилище и се купуват иногда за много стотини“. (Архив БАН — ф. Райно Попович, папка III, л. 93).

Трогателни са и грижите по опазването на Тулчанския препис на хрониката. Някогашният притежател на ръкописа Манчо Ненов Джурджев на лист 36 (обратна страна) на ръкописа написал: „Тая книга на Манчо Ненов Джурджев, купил я за пет рубли в лето господне 1861, месеца августа 4-ий ден. Положих сичкия си труд ододе я изкопах от един липовник! Боже!! Старобългарска ръкописна летопис и други разни.

М. Н. Д.

Манчо Н. Джурджев. . . войводов унука, роден в 1835-та година, българин. Панагюрец“ (подчертаното от мене — Б. А.).

Тази бележка разкрива интересна страница из съдбата на ръкописа. Откъде е бил самият ръкопис, преди да попадне у някой липованин, как е попаднал у него, днес не се знае. От обстоятелството, че Манчо Джурджев е купил ръкописа през 1861 г. някъде из румънските земи или по долното течение на Дунав, следва да се коригира предположението на Дуйчев за битуването му из Панагюрско, че произхожда от този край. „Всичко това — пише той, — навежда на мисълта, че в тази българска покрайнина през XV—XVI в. ще да е бил запазен неизвестен препис от среднобългарския превод на Манасиевата летопис, въз основа на който бил направен т. нар. Тулчански препис от XVI в.“ (стр. IX).

Издадената от проф. Дуйчев Манасиева хроника безспорно е ценен принос на нашата наука, подпомагащ по-цялостното проучване на родната култура. Безусловно тя ще бъде полезна общо за славистичната наука, а също и за балканистиката. Би трябвало да се пожелае той да намери сили и време, за да приготи и критичното издание на хрониката, каквато тежка задача вече си е поставил. И още нещо — издаването на нашите писмени паметници на културата да става по-организирано, по-системно и по-ритмично.

Б. Ст. Ангелов

Адреси — на редакцията: сп. Литературна мисъл, бул. Витоша 39, София Ц, тел. 8-42-89
на администрацията: Изд. на Българската академия на науките, ул. Сердика 4, София
Абонаменти се внасят във всички пощенски станции или по с/ка № 96Т/115 БНБ —
Софийски градски клон
Годишен абонамент — 2,60 лева

Поръчка № 362
Тираж 4 500

Формат 11/160/16

Дадена за печат на 1. IX. 1964 г.
Печатни коли 10

Печатница на Държавното военно издателство при МНО